

Συγκριτική διαπολιτιστική μελέτη της σχέσης μητέρας-βρέφους στην Ελλάδα και στις Ηνωμένες Πολιτείες

Α. Δρίβα¹ και Κ. Rohe²

Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ» και Παν/μιο U.C.L.A.

Την τελευταία εικοσαετία, το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών επικεντρώνεται στη μελέτη των σχέσεων μητέρας-βρέφους, σε συνάρτηση με το πολιτιστικό τους περιβάλλον, με την ελπίδα ότι θα μπορέσουν να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν το νόημα των διαφορών μορφών συναλλαγής μητέρας-βρέφους. Πολλές από τις διαπολιτιστικές αυτές μελέτες διεξάγονται σε χώρες του τρίτου κόσμου και τα ευρήματά τους συγκρίνονται με εκείνα της Δύσης και, συνηθέστερα, των Ηνωμένων Πολιτειών. Οι μελέτες στις Ηνωμένες Πολιτείες δείχνουν ότι, αν και υπάρχουν διαφορές, που οφείλονται στην κοινωνική τάξη (Tulkin, 1977), γενικά, οι Αμερικανίδες μητέρες μιλάνε πολύ στα μωρά τους, τα κοιτάνε στα μάτια, τους χαμογελούν, τα κρατάνε και παίζουν παιχνίδια μαζί τους. Αντίθετα, οι μητέρες του τρίτου κόσμου (Levine, 1977) κρατούν τα μωρά τους σχεδόν συνεχώς αγκαλιά και ανταποκρίνονται γρήγορα στο κλάμα τους, το οποίο, εξάλλου, είναι πολύ σπάνιο. Ο θηλασμός είναι πάρα πολύ συχνός, όμως, οι μητέρες αυτές παρέχουν ελάχιστα κοινωνικά ερεθίσματα στα βρέφη τους —όπως δηλαδή να τους μιλούν, να προκαλούν το χαμόγελό τους ή να έχουν βλεμματική επαφή μαζί τους— ίσως γιατί δεν τα θεωρούν ακόμα άτομα ικανά για συναισθηματική ανταπόκριση. Για παράδειγμα, σε μια μελέτη των σχέσεων μητέρας-βρέφους στη φυλή Καλούλι

των Παπούα της Νέας Γουϊνέας, βρέθηκε ότι οι μητέρες Καλούλι σπανιότατα μιλούν στα βρέφη τους και δεν τα κοιτούν σχεδόν ποτέ στα μάτια. Ο λόγος είναι ότι αυτού του είδους η συμπεριφορά συνδέεται με τη μαγεία.

Οι Brazelton, Robey και Collier (1969) αναφέρουν παρόμοια ευρήματα στις μητέρες Μάγια μιας φυλής του Μεξικού. Και αυτές οι μητέρες σπανιότατα έκαναν βλεμματική επαφή με τα βρέφη τους κατά τους πρώτους μήνες της ζωής τους, από φόβο, να μην τα ματιάσουν. Επίσης, δεν τους μιλούσαν ποτέ και, κατά συνέπεια, οι φωνοποιήσεις των βρεφών αυτών ήταν πολύ περιορισμένες. Αντίθετα, οι μητέρες αυτές είχαν πολλή σωματική επαφή με τα βρέφη τους, δηλαδή τα μετέφεραν πάντα μαζί τους, κοντά στο σώμα τους και τα θήλαζαν πολύ συχνά, έτσι που το μωρό ποτέ δεν πεινούσε τόσο ώστε να φτάσει στο σημείο να κλάψει. Κατά συνέπεια, τα βρέφη αυτά σπανιότατα κλαίνε ή δείχνουν δυσφορία. Το ίδιο και στη Ζάμπια (Goldberg, 1977), οι μητέρες δε μιλούν σχεδόν καθόλου στα βρέφη τους, αλλά τα κουβαλάνε μαζί τους συνεχώς και κοιμούνται ακόμα και τη νύχτα μαζί τους. Είναι ενδιαφέρον ότι ακόμα και στην Ιαπωνία (Caudill & Schooler, 1973), που δεν θεωρείται χώρα του τρίτου κόσμου, οι μητέρες έχουν, κατά κύριο λόγο, σωματική επαφή με τα μωρά τους: μεταφέρουν το βρέφος, το κουνάνε και το πα-

¹ Παιδίατρος, Επιστημονική Διευθύντρια στο Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ».

² Καθηγητής Ψυχολογίας στο U.C.L.A.

ρηγορούν στην αγκαλιά τους. Παρ' όλα αυτά, βρέθηκε ότι τα Γιαπωνεζάκια παράγουν ελάχιστους ήχους, που υποδηλώνουν ευχαρίστηση και κλαίνει πολύ περισσότερο από τα Αμερικανάκια. Οι Αμερικανίδες μητέρες κοιτούν τα βρέφη τους, τους μιλούν και παίζουν μαζί τους πολύ περισσότερο από τις Γιαπωνέζες μητέρες.

Ο στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να εξετάσει τις σχέσεις μητέρας-βρέφους στην Αθήνα και στο Λος Άντζελες. Αν και οι δυο κουλτούρες βασίζονται στο Δυτικό πολιτισμό και έχουν πολλές κοινές αξίες, τα δυο πολιτιστικά περιβάλλοντα διαφέρουν αρκετά ώστε να υποθέσουμε ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές στον τρόπο που οι μητέρες συναλλάσσονται με τα βρέφη τους. Η Ελληνική κουλτούρα είναι πολύ πιο ομοιογενής και με περισσότερες παραδοσιακές αξίες από εκείνη του Λος Άντζελες, όπου ο πληθυσμός είναι πιο ανομοιογενής ως προς την εθνική και πολιτιστική του προέλευση.

ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΔΕΙΓΜΑ

Στη μελέτη αυτή πήραν μέρος 92 ζεύγη μητέρας-βρέφους. Τα 56 ήταν από την Αθήνα και τα 36 από το Λος Άντζελες. Στα Ελληνικά ζεύγη, τα 29 βρέφη ήταν κορίτσια και τα 27 ήταν αγόρια. Στο Αμερικανικό δείγμα, 20 βρέφη ήταν κορίτσια και 16 αγόρια. Όλα τα βρέφη ήταν πρωτότοκα, τελειόμηνα, με ηλικία κύησης που κυμαινόταν από 38 έως 42 εβδομάδες και βάρος γέννησης τουλάχιστον 2.500 γραμμάρια. Κανένα από τα βρέφη δεν παρουσίασε πρόβλημα κατά την περιγεννητική περίοδο. Υπήρχε μια διαφορά στο βάρος γέννησης των βρεφών. Τα βρέφη του Αμερικανικού δείγματος είχαν, κατά μέσο όρο, μικρότερο βάρος από τα βρέφη του Ελληνικού δείγματος: δηλαδή, ο μέσος όρος βάρους γέννησης ήταν 3.219 και 3.415 γραμμάρια αντιστοίχως· διαφορά στατιστικά σημαντική στο επίπεδο .05.

Δεν υπήρχαν διαφορές μεταξύ του Ελ-

ληνικού και του Αμερικανικού δείγματος ως προς το κοινωνικό-εκπαιδευτικό επίπεδο των μητέρων· ο μέσος όρος εκπαίδευσης των Ελληνίδων μητέρων ήταν 12,7 χρόνια και των Αμερικανίδων 13,6 χρόνια.

Δύο πεπειραμένες ερευνήτριες επισκέφθηκαν όλα τα βρέφη στο σπίτι τους όταν ήταν τριών μηνών (συν-πλην μία εβδομάδα). Έγινε μια προσπάθεια ώστε η στιγμή της επίσκεψης να είναι κατάλληλη για τη μητέρα, το μωρό να έχει ξυπνήσει πρόσφατα, να έχει φάει και να βρίσκεται σε εγρήγορση. Στη μητέρα ειπώθηκε ότι ο κύριος στόχος της μελέτης ήταν η παρατήρηση του βρέφους και της ζητήθηκε να είναι όσο το δυνατόν πιο φυσική και να συνεχίσει με τις καθημερινές της δραστηριότητες ως συνήθως.

Κατά την τριαντάλεπτη περίοδο παρατήρησης, κατεγράφοντο, ανά 20 δευτερόλεπτα, τα ακόλουθα στοιχεία συμπεριφοράς κάθε φορά που εμφανίζονταν: αμοιβαία βλεμματική επαφή μητέρας-βρέφους, αμοιβαίο χαμόγελο μητέρας-βρέφους, η μητέρα κρατάει το βρέφος, η μητέρα κουνάει το βρέφος, η μητέρα φιλάει το βρέφος. Μαγνητοφωνήθηκαν επίσης και όλες οι φωνοποιήσεις των μητέρων και των βρεφών κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου παρατήρησης και, κατόπιν, ένας ανεξάρτητος, πεπειραμένος ερευνητής άκουσε τις ταινίες και κατέγραψε τη συνολική διάρκεια του χρόνου που η μητέρα μιλούσε στο βρέφος και το βρέφος φωνοποιούσε, έκλαιγε ή ήταν ανήσυχο. Επίσης, υπολογίστηκε η ικανότητα της μητέρας να ανταποκριθεί στις ανάγκες του βρέφους, παρατηρώντας πόσες φορές το σήκωνε μόλις αυτό έκλαιγε ή ήταν ανήσυχο. Η παρατήρηση αυτή γινόταν μέσα στο ίδιο χρονικό διάστημα ή στα αμέσως επόμενα δέκα δευτερόλεπτα (και, στην περίπτωση που η μητέρα ήδη κρατούσε το βρέφος, σημειώθηκε κατά πόσο κατέβαλε μεγαλύτερη προσπάθεια να το ηρεμήσει, κουνώντας το ή χαϊδεύοντάς το).

Η αξιοπιστία μεταξύ των παρατηρητών (χρησιμοποιώντας τους δείκτες συνάφειας Pearson) βρέθηκε να κυμαίνεται μεταξύ .62

για το κούνημα του βρέφους έως και .99 για το κράτημα του βρέφους από τη μητέρα, με μέση αξιοπιστία .91.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Τα στοιχεία συμπεριφοράς αναλύθηκαν με ανάλυση διακύμανσης δύο παραγόντων, της προέλευσης (Αθήνα-Λος Άντζελες) και του φύλου (Αγόρια-Κορίτσια). Οι αναλύσεις αποκάλυψαν τα παρακάτω:

1. Δε βρέθηκε διαφορά ανάμεσα στους δύο πληθυσμούς στο πόσο οι μητέρες μιλούσαν στα βρέφη τους. Εδώ είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι, παρ' όλο που και στα δύο δείγματα οι μητέρες είχαν την τάση να μιλούν περισσότερο στα αγόρια από όσο στα κορίτσια, η διαφορά αυτή ήταν πολύ μικρή και δεν ήταν στατιστικά σημαντική.
2. Ως προς την ουδέτερη φωνοποίηση ή τη φωνοποίηση που υποδήλωνε δυσφορία, δε βρέθηκαν πολιτιστικές διαφορές ή διαφορές φύλου.
3. Βρέθηκε ότι οι Ελληνίδες μητέρες και τα βρέφη τους είχαν στατιστικά σημαντικά συχνότερη αμοιβαία επαφή με τα μάτια, σε σύγκριση με τις Αμερικανίδες ($F = 18$, β. ε. = $1/88$, $p < .0002$). Δεν υπήρχαν στατιστικά σημαντικές διαφορές φύλου.
4. Το αμοιβαίο χαμόγελο μητέρας-βρέφους ήταν πολύ πιο συχνό στο Ελληνικό δείγμα, σε σύγκριση με το Αμερικανικό δείγμα, και η διαφορά αυτή ήταν στατιστικά σημαντική ($F = 10,10$, β. ε. = $1/88$, $p < .002$). Και πάλι, δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το φύλο του βρέφους.
5. Οι Αμερικανίδες μητέρες κρατούσαν τα βρέφη τους αγκαλιά πολύ περισσότερο από τις Ελληνίδες μητέρες και η διαφορά αυτή ήταν στατιστικά σημαντική ($F = 29,23$, β. ε. = $1/88$, $p < .0000$), χωρίς στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το φύλο.
6. Οι Αμερικανίδες μητέρες κουνούσαν τα

βρέφη τους πολύ περισσότερο από τις Ελληνίδες μητέρες και η διαφορά αυτή ήταν στατιστικά σημαντική ($F = 8,003$, β. ε. = $1/88$, $p < .006$) και παρ' όλο που και στα δύο δείγματα οι μητέρες είχαν την τάση να κουνάνε τα αγόρια περισσότερο από τα κορίτσια, η διαφορά δεν έφτασε ποτέ σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο.

7. Οι Αμερικανίδες μητέρες φιλούσαν τα βρέφη τους σημαντικά περισσότερο από τις Ελληνίδες μητέρες ($F = 7,34$, β. ε. = $1/88$, $p < .008$). Και πάλι οι μητέρες και των δύο δειγμάτων είχαν την τάση να φιλούν τα αγόρια περισσότερο από τα κορίτσια, αλλά η διαφορά δεν ήταν στατιστικά σημαντική.
8. Οι Αμερικανίδες μητέρες ανταποκρίνονταν πιο συχνά στα μηνύματα δυσφορίας των βρεφών, δηλαδή, όταν το βρέφος έκλαιγε ή ήταν ανήσυχος, το σήκωναν και το παρηγορούσαν μέσα σε διάστημα 20 δευτερολέπτων, πιο συχνά από τις Ελληνίδες μητέρες και η διαφορά αυτή ήταν στατιστικά σημαντική ($F = 25,36$, β. ε. = $1/88$, $p < .0000$). Επίσης βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές φύλου ($F = 7,47$, β. ε. = $1/88$, $p < .008$) που δείχνουν ότι και στις δύο χώρες οι μητέρες ανταποκρίνονται περισσότερο στο κλάμα των αγοριών (Μ. Ο. = 68.1) από όσο στον κλάμα κοριτσιών (Μ. Ο. = 50.1).

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η σύγκριση των δειγμάτων των δύο χωρών δείχνει ότι η συμπεριφορά των βρεφών είναι παρόμοια. Επίσης, τα ευρήματα δείχνουν ότι οι μητέρες, και στις δύο χώρες, μιλούν πολύ και ελεύθερα στα βρέφη τους, μια συμπεριφορά που είναι πολύ κοινή στις πολιτισμένες χώρες της Δύσης και που δείχνει ότι οι μητέρες θεωρούν τα βρέφη τους ανεξάρτητα ανθρώπινα όντα, με τα οποία είναι ευχάριστο να συναλλάσσονται. Πέρα από τις ομοιότητες αυτές, όμως,

υπάρχουν και σαφείς διαφορές στη συναλλαγή μητέρας-βρέφους. Βρέθηκε ότι οι Ελληνίδες μητέρες συναλλάσσονται με τα βρέφη τους από απόσταση —αμοιβαία επαφή με τα μάτια και αμοιβαίο χαμόγελο— ενώ οι Αμερικανίδες μητέρες παρέχουν περισσότερο σωματική επαφή, δηλαδή κρατούν τα μωρά τους, τα κουνάνε και τα φιλάνε περισσότερο. Επιπλέον, όταν τα βρέφη έκλαιγαν ή ήταν ανήσυχα, οι Αμερικανίδες μητέρες τα σήκωναν αμέσως και τα ησύχαζαν πιο συχνά από όσο οι Ελληνίδες μητέρες. Από την άποψη αυτή, οι Αμερικανίδες μητέρες μοιάζουν περισσότερο με τις μητέρες των χωρών του τρίτου κόσμου.

Αν και οι μητέρες και στις δύο χώρες είχαν την τάση να παρέχουν περισσότερα ερεθίσματα στα αγόρια από όσα στα κορίτσια, οι διαφορές αυτές δεν ήταν αρκετά μεγάλες ώστε να φτάσουν σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο, με την εξαίρεση της ανταπόκρισης της μητέρας στο κλάμα του βρέφους, όπου οι μητέρες και των δύο δειγμάτων σήκωναν και καθησύχαζαν τα αγόρια πολύ περισσότερο από τα κορίτσια, όταν έδειχναν σημάδια δυσφορίας. Σε προηγούμενες μελέτες στην Ελλάδα βρήκαμε διαφορές φύλου τόσο στη συμπεριφορά του βρέφους όσο και στη συμπεριφορά της μητέρας. Για παράδειγμα, σε μια μελέτη (Roe, Drivas, Karagellis & Roe, 1985), βρήκαμε ότι οι μητέρες χρησιμοποιούσαν πιο τρυφερό τόνο φωνής όταν μιλούσαν στα αγόρια σε σύγκριση με τον τόνο που χρη-

σιμοποιούσαν όταν μιλούσαν στα κορίτσια. Στην Ελλάδα βρέθηκε επίσης ότι τα αγόρια, στην ηλικία των τριών μηνών, φωνοποιούσαν περισσότερο στη μητέρα τους απ' όσο στην άγνωστη ερευνήτρια, πράγμα που δε συνέβαινε με τα κορίτσια. Επομένως, το γεγονός ότι οι Ελληνίδες μητέρες ανταποκρίνονται περισσότερο στο αγόρι όταν κλαίει ήταν αναμενόμενο. Από την άλλη μεριά, το εύρημα ότι και οι Αμερικανίδες μητέρες ανταποκρίνονται περισσότερο στα αγόρια από όσο στα κορίτσια ήταν απροσδόκητο, δεδομένου ότι, απ' όσο ξέρουμε, δεν υπάρχει άλλη έρευνα που να υποστηρίζει το εύρημα αυτό.

Οι διαφορές μεταξύ των δύο χωρών ως προς την παροχή ερεθισμάτων εκ μέρους της μητέρας από πολύ κοντά ή από απόσταση, είναι επίσης δύσκολο να ερμηνευθούν. Και οι δύο τύποι συναλλαγής θεωρούνται σημαντικοί για τη φυσιολογική ανάπτυξη του βρέφους. Αυτό που είναι πολύ ενδιαφέρον όμως είναι το εύρημα ότι οι Αμερικανίδες μητέρες ανταποκρίνονταν πολύ περισσότερο στο κλάμα του βρέφους, από όσο οι Ελληνίδες μητέρες. Αν πράγματι υπάρχει σχέση μεταξύ ανταπόκρισης και ασφαλούς δεσμού, τότε θα περίμενε κανείς ότι τα βρέφη του Ελληνικού δείγματος, και ιδιαίτερα τα κορίτσια, που ήταν οι αποδέκτες της λιγότερης ανταπόκρισης, να εμφανίζουν ένα υψηλό ποσοστό ασφαλούς δεσμού. Αυτό όμως είναι κάτι που μόνο μελλοντικές έρευνες μπορούν να διευκρινίσουν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Brazelton T.B., Robey J.S. and Collier G.A. Infant development in the Zinacanteco Indians of Southern Mexico. *Pediatrics*, 1969, 44, 274-283.

Caudill W.A. and Schooler C. Child behavior and child rearing in Japan and the United States: An interim report. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 1973, 157, 323-338.

Goldberg S. Infant development and mother-infant interaction in urban Zambia. In H.P. Leiderman, S.R. Tulkin and A. Rosenfeld (Eds). *Culture and Infancy: Variations in the human experience*. Academic Press, 1977, pp. 211-243.

LeVine R. Child rearing and cultural adaptation. In H.P. Leiderman, S.R. Tulkin and A. Rose-

feld, A. (Eds). *Culture and Infancy: Variations in the human experience*. Academic Press, 1977, pp. 1527.

Roe K.V., Drivas A., Karagellis A. and Roe A. Sex differences in vocal interaction with mother and stranger in Greek infants: Some cognitive implications. *Developmental psychology*, 1985, 53, 1243-1248.

Schieffelin B.B. and Ochs E. A cultural perspec-

tive on the transition from prelinguistic to linguistic communication R.M. Golinkoff (Ed.) *The transition from prelinguistic to linguistic communication*. Hilldale, N.J., Erlbaum, 1983.

Tulkin S.R. Social class differences in maternal and infant behavior. In H.P. Leiderman, S.R. Tulkin and A. Rosenfeld (Eds). *Culture and Infancy: Variations in the human experience*. Academic Press, 1977, pp. 495-537.